

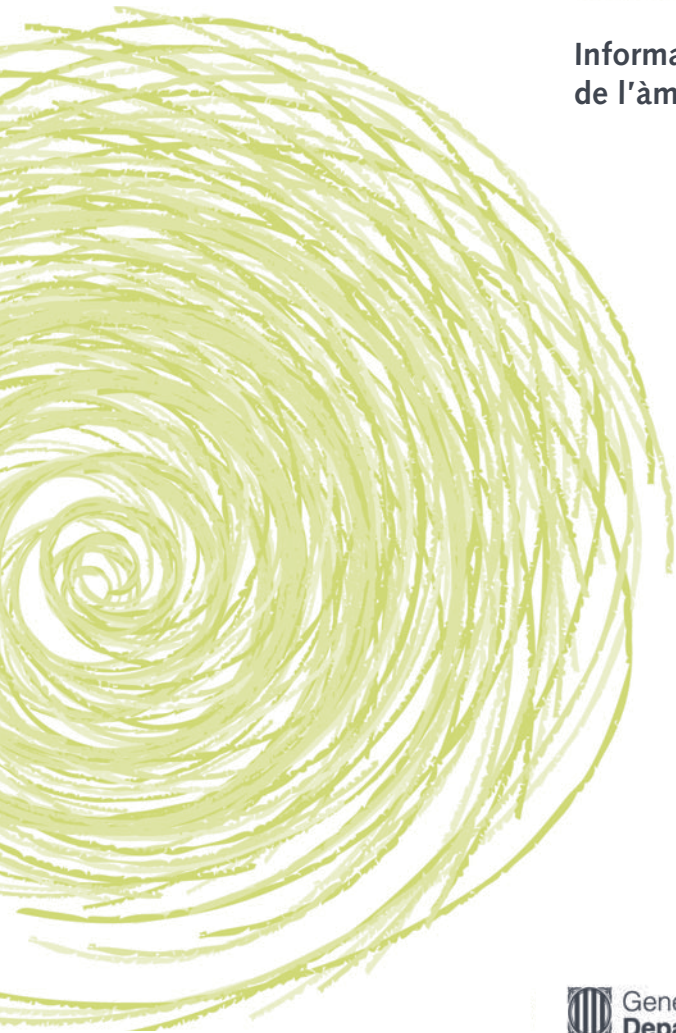
Sida i comunitat escolar

Informació
per a professionals
de l'àmbit educatiu

Sida i comunitat escolar

Informació per a professionals
de l'àmbit educatiu

 Generalitat de Catalunya
Departament de Salut

Barcelona, 2009

© Generalitat de Catalunya
Departament de Salut
www.gencat.cat/salut

Edita: Departament de Salut
Generalitat de Catalunya

Coordinació editorial: Direcció General de Salut Pública

Correcció lingüística: Secció de Planificació Lingüística
Departament de Salut

Disseny gràfic: Víctor Oliva. Disseny gràfic, SL

Impressió: Gràfiques Alpres, SL

Segona edició: Barcelona, novembre de 2009

Tiratge: 6.000 exemplars

D.L.: B-38.260-2009

SIDA I COMUNITAT ESCOLAR
INFORMACIÓ PER A PROFESSIONALS
DE L'ÀMBIT EDUCATIU

Direcció

- Antoni Plasència
- Albert Giménez
Direcció General de Salut Pública
Departament de Salut

Autors

- Clàudia Fortuny, pediatra de l'Hospital Sant Joan de Déu
- Pilar Garriga, infermera i coordinadora de la Fundación Lucía para el Sida Pediátrico

Coordinació

- Núria Mestre, Programa per a la Prevenció i l'Assistència de la Sida. Direcció General de Salut Pública. Departament de Salut

Agraïm a les persones següents la seva col·laboració en forma de suggeriments i de la revisió d'aquest document:

- Elisabeth Buirà, Rosa Mansilla, Carme Martí, José Luis Martínez i Benet Rifà, Programa per a la Prevenció i l'Assistència de la Sida. Direcció General de Salut Pública. Departament de Salut
- Rafael Gomàriz, Divisió d'Assessoria Jurídica del Servei Català de la Salut. Departament de Salut
- M. Rosa Sales, Departament d'Educació

Aquest document s'adreça als professionals i les professionals de la comunitat educativa. Pretén millorar la informació sobre la infecció pel VIH per tal d'afavorir la integració i així evitar situacions de discriminació i rebuig social envers l'infant i l'adolescent afectats pel VIH.

Índex

1. Aspectes generals de la malaltia	7
1.1. Què són la sida i la infecció pel VIH?	7
1.2. Com es transmet el VIH?	8
1.3. Com no es transmet el VIH?	11
1.4. Com es diagnostica el VIH?	11
2. El virus de la sida i la comunitat escolar	13
2.1. Els infants infectats a l'escola	13
2.2. El personal docent i no docent infectat	14
2.3. Activitats que no presenten cap risc en la transmissió del VIH	14
2.4. Situacions potencials de risc	15
3. Què cal fer a l'escola	16
3.1. Actituds davant del problema	16
3.2. Mesures preventives en el medi escolar	17
• Higiene personal	17
• Higiene general	17
• Desinfecció de les ferides amb sang	18
3.3. Criteris d'actuació	19
• Confidencialitat	19
• Informació sobre l'estat de salut dels infants i del professorat	20
• Actuació davant d'un cas de sospita d'infecció pel VIH	21
• Actuació davant d'un cas d'infecció pel VIH	21
• Del centre d'educació primària al de secundària	22
3.4. Educació per a la salut a l'escola	22

4. Recordeu que...	24
5. Annexos	25
5.1. Drets dels infants	25
5.2. Pautes que cal seguir per a la desinfecció de les ferides	26
5.3. Farmaciola	26
5.4. Preguntes més freqüents que es plantegen a l'escola	27
6. On podeu demanar més informació	31
7. Bibliografia	32

1. Aspectes generals de la malaltia

1.1. Què són la sida i la infecció pel VIH?

La sida, acrònim de la síndrome d'immunodeficiència adquirida, és la forma més greu de la infecció provocada pel virus de la immunodeficiència humana (VIH). Consisteix en l'aparició d'un seguit d'infeccions oportunistes o d'alguns tipus de càncers, que es produeixen per alteració del sistema immunològic i que només es presenten quan hi ha una davallada important de les nostres defenses, en especial dels limfòcits T4.

Una persona infectada pel VIH, no és sempre una persona malalta de sida. Les persones que s'infecten pel VIH són asimptomàtiques i no presenten cap manifestació, ni signes externs que facin sospitar que en poden estar infectades, durant un període de temps, generalment anys. Tot i això, cal tenir en compte que el virus ja ha entrat a les cèl·lules del seu sistema immunitari i que se'n pot confirmar la presència amb proves de laboratori.

El VIH, un cop dins del nostre organisme, utilitza els limfòcits T4 i altres cèl·lules per multiplicar-se. Quan les noves partícules virals surten de la cèl·lula infectada, en determinen la mort i la infecció de noves cèl·lules.

El fet que una persona estigui infectada pel VIH no vol dir que hagi de desenvolupar la sida necessàriament. L'evolució de la infecció varia d'una persona a una altra. Les etapes de l'evolució habitual de la infecció que poden veure's influenciades pel tractament són:

- *Primoinfecció*: dies posteriors a la infecció. Algunes persones poden manifestar símptomes inespecífics que poden semblar una grip.
- *Infecció asimptomàtica*: període de temps variable anomenat d'incubació en què les persones infectades (seropositives) no presenten cap símptoma de la infecció. Per això algunes ignoren el seu estat i poden transmetre el virus sense saber-ho, si no segueixen les mesures de protecció.
- *Infecció amb símptomes menors*: aparició d'una sèrie de símptomes com febre, pèrdua de pes, malalties de la pell i altres òrgans.

- **Sida:** etapa més greu caracteritzada per l'aparició d'infeccions oportunistes.

Després d'un període variable, quan la pèrdua de limfòcits T4 es fa molt important, les persones emmalalteixen per tipus de càncers i/o infeccions greus produïdes per gèrmens que normalment no els afectarien. És llavors que diem que aquestes persones pateixen la sida o altres formes de malaltia secundària a la infecció pel VIH.

Actualment disposem de fàrmacs que impedeixen que el virus es repliqui dins l'organisme, són els anomenats antiretrovirals. El tractament amb aquests fàrmacs ha reduït la mortalitat associada al VIH i evita que les persones infectades emmalalteixin o desenvolupin la sida.

Cal recordar que tant la persona infectada pel VIH asimptomàtica com la que pateix la sida poden transmetre el virus a altres persones, si no es prenen les mesures de protecció adequades, en especial, en les relacions sexuals.

1.2. Com es transmet el VIH?

El virus de la sida (VIH) s'ha aïllat i es pot transmetre a través de la sang, el semen, les secrecions vaginals i la llet materna. També s'ha aïllat en altres fluids corporals com la saliva i les llàgrimes de persones infectades, però en aquests casos el virus no té capacitat per infectar.

El VIH és un virus poc contagiós si el comparem amb altres, com el de la grip o el refredat. Cal tenir en compte que per infectar-se pel VIH han de coincidir una sèrie de circumstàncies que ho facin possible: hi ha d'haver una font d'infecció on es trobi el virus i uns mecanismes de transmissió que el condueixin a la persona susceptible de ser infectada.

La **font d'infecció** és la persona infectada asimptomàtica o la persona que pateix la sida i que pot transmetre el virus a través de la sang i/o derivats, semen, secrecions vaginals i llet materna.

Els **mecanismes de transmissió** són els que fan possible l'arribada directa d'una quantitat suficient de virus a la persona no infectada. Són les relacions sexuals sense protecció, l'entrada de sang infectada al torrent circulatori i l'embaràs, el part i la lactància materna en mares infectades.

La **persona susceptible** de ser infectada és aquella que s'exposa a la font d'infecció sense prendre les mesures preventives necessàries per evitar el VIH.

Els mecanismes de transmissió són:

- **La transmissió per la sang**

El VIH es pot transmetre en transfondre sang o derivats de la sang d'una persona infectada. Al nostre país, des del 1986, totes les donacions de sang, de plasma o d'òrgans per als transplants són objecte de control sanitari estricte (d'acord amb la normativa legal), de manera que el risc de transmissió per als receptors es considera pràcticament nul.

El risc de transmissió del VIH a través de lesions accidentals per punxades o ferides produïdes per agulles o objectes tallants contaminats amb sang de persones infectades, o bé mitjançant l'exposició de mucoses o el contacte de pell no intacta amb sang de persones infectades, és molt baix.

El risc d'infecció és molt elevat quan es comparteixen agulles, xeringues o altres instruments contaminats de forma repetida per al consum de drogues per via intravenosa. Aquest mecanisme de transmissió va constituir durant els primers anys de l'epidèmia la forma predominant de transmissió del VIH a Catalunya.

Per prevenir la transmissió per aquesta via cal que els estris d'ús parenteral (agulles, pírcings, material per fer tatuatges, etc.) siguin d'ús estrictament personal i no es comparteixin mai. Si no es pot utilitzar material d'un sol ús, caldrà desinfectar-lo amb lleixiu després d'utilitzar-lo.

- **La transmissió sexual**

Actualment és la principal via de transmissió de la infecció pel VIH en el nostre medi. Les pràctiques sexuals amb penetració (anal, vaginal o oral) sense utilitzar mètodes de barrera com el preservatiu, ja sigui masculí o femení, si algun dels membres de la parella és seropositiu, comporten el risc de transmetre la infecció. Aquest risc varia en relació amb el tipus de pràctica.

Per prevenir la transmissió per aquesta via, cal utilitzar de forma adequada el preservatiu en les relacions sexuals.

- **La transmissió de mare a fill o filla**

Les dones embarassades infectades poden transmetre el virus al seu fill o filla durant l'embaràs, el part o la lactància materna (transmissió vertical). Però no tots els nadons de mares seropositives s'infecten. El risc de transmissió vertical pel VIH si no s'aplica cap mesura preventiva és entre el 15 i el 40%, i les taxes més altes corresponen a les mares infectades que alleten els seus nadons. Actualment, s'ha reduït el risc de transmissió del VIH per sota del 2%. Aquesta disminució respecte dels primers anys de la infecció és deguda al fet que s'han anat introduint diferents recomanacions sobre l'ús dels antiretrovirals (ARV) durant l'embaràs i el part, així com en el nadó. A més, en algunes situacions s'opta per una cesària electiva i s'ha prohibit l'alletament matern dels nadons de les dones infectades per evitar la transmissió vertical del VIH.

Cal també informar les persones infectades de les formes més efectives de contracepció. De la mateixa manera, si es dona l'embaràs, cal informar de la conveniència de consultar precoçment els serveis sanitaris, tant si es vol tirar endavant la gestació com si la dona es vol acollir a la llei d'interrupció voluntària de l'embaràs.

Tenir el VIH no és exclouent de tenir fills. En tot cas es recomana fer-ho seguint determinades mesures per evitar la transmissió del VIH a la parella i al nadó.

Per tal de poder prevenir la transmissió per aquesta via cal aconsellar la prova de detecció d'anticossos antiVIH a totes les parelles i/o dones que desitgin tenir un fill o una filla.

S'ha de fer el test del VIH a totes les gestants durant el primer trimestre de l'embaràs o quan facin el primer control, i rebre l'assessorament pertinent. Les dones amb parelles infectades pel VIH o amb altres conductes de risc hauran de repetir les proves el darrer trimestre de l'embaràs, si prèviament han resultat negatives.

1.3. Com no es transmet el VIH

Diferents estudis epidemiològics han permès demostrar que no hi ha cap evidència de transmissió de la infecció pel VIH en els casos següents:

- **Contactes socials**

El virus de la sida no es transmet per contacte casual. Els contactes socials habituals amb persones infectades, adultes o infants, com ara a la feina, a l'escola o a altres llocs públics (transports, restaurants, piscines, vàters, excursions...) no comporten risc de transmissió.

El virus de la sida no es transmet per l'aire, ni a partir de les gotetes de saliva que ens cauen quan parlem, ni fent petons, esternudant o tossint, ni tampoc compartint objectes (plats, gots...), ni per contactes de la vida quotidiana. Tampoc no hi ha cap risc per picades d'insectes ni per contactes amb animals domèstics.

- **Convivència**

La convivència quotidiana amb una persona infectada, adulta o infant, no comporta cap risc de transmissió, tret que s'hi mantinguin relacions sexuals sense protecció o que es comparteixin xeringues i agulles contaminades amb sang infectada.

Els objectes personals que puguin provocar ferides com el raspall de dents i/o les maquinetes d'afaitar no s'han de compartir. Quan es facin servir instruments que poden estar en contacte amb sang, cal que s'esterilitzin o es desinfectin abans d'utilitzar-los. Així, doncs, fer-se un forat a l'orella, un pírcing o un tatuatge no comportarà un perill d'infecció pel VIH, sempre que les normes higièniques i d'esterilització del material s'hagin complert.

1.4. Com es diagnostica el VIH?

Quan el VIH entra a l'organisme humà, aquest el reconeix com a intrús i les cèl·lules del sistema immunitari de defensa creen unes partícules específiques contra aquest virus anomenades anticossos.

Els anticossos es poden detectar a partir de la tercera setmana de la infecció mitjançant les proves serològiques, si bé per més seguretat es recomana fer la prova

a partir de les dotze setmanes. Abans, es pot detectar el virus directament si es fa una anàlisi especial (proves virològiques per tècniques de biologia molecular).

Quan es detecten anticossos del VIH en la sang, diem que la persona és seropositiva i, per tant, està infectada i pot transmetre el virus. Un resultat positiu no significa que la persona estigui malalta o tingui la sida, ja que, com hem dit al principi, pot estar infectada i ser asintomàtica. Quan les proves serològiques donen un resultat negatiu diem que la persona és seronegativa i s'entén que no està infectada pel VIH.

Des d'un punt de vista individual, les proves serològiques no sempre estan indicades. Per això és important que sempre vagin precedides d'una prescripció mèdica. L'especialista, conjuntament amb la persona afectada, en valorarà la indicació, i l'informarà, abans i després de la realització de les proves, del significat i les repercussions del resultat en la seva vida futura, tant si és positiu com negatiu. En cap circumstància es pot forçar una persona, adulta o infant, a fer-se la prova ni a informar-ne del resultat, en cas que s'hi hagi sotmès.

Cal assenyalar, però, que el diagnòstic de la infecció pel VIH en els nadons nascuts de mares infectades no depèn de la presència d'anticossos, ja que tots en tenen al néixer (són seropositius). Això és perquè els anticossos materns passen de forma passiva a través de la placenta durant l'embaràs. Aquests anticossos es perden fins a negativitzar-se entre els dotze i els divuit mesos de vida. Si la mare ha transmès la infecció pel VIH al seu fill, aquests anticossos no es negativitzen i segueixen positius després dels divuit mesos. De tota manera, en l'actualitat s'utilitzen de rutina proves virològiques per diagnosticar o descartar la presència del VIH en aquests nadons de forma precoç, i poder iniciar tractament en els primers mesos de vida.

La prova del VIH és una senzilla anàlisi de sang que detecta la presència d'anticossos del VIH a l'organisme. Aquesta prova es pot realitzar en els centres d'atenció primària, les unitats d'infecció de transmissió sexual i altres centres de forma confidencial i gratuïta.

2. El virus de la sida i la comunitat escolar

La simple convivència a l'escola o en el medi escolar NO SUPOSA CAP RISC de transmissió. De fet, en tots els estudis realitzats fins ara no s'ha comprovat mai la transmissió del VIH en infants ni persones adultes que conviuen amb persones infectades, ja sigui a l'escola o amb la família.

2.1. Els infants infectats a l'escola

L'assistència de l'infant o l'adolescent infectat pel VIH a l'escola o centre d'educació secundària no suposa cap risc per a la resta dels companys i les companyes de la classe o del centre. La relació amb els altres infants o adolescents li és beneficiosa i necessària. No tant sols no ha de ser objecte de separació a causa de la infecció, sinó que, en cas de pretendre-ho, estaríem vulnerant els seus drets fonamentals (vegeu l'annex 5.1).

Quan l'infant o l'adolescent infectat presenti una disminució important de les seves defenses, l'especialista responsable pot recomanar que no assisteixi a l'escola per tal d'evitar el contagi de determinades malalties com la varicel·la, el xarmpió, la tuberculosi, l'hepatitis, la grip, etc. Només en aquestes circumstàncies i solament durant el temps indicat per l'especialista responsable del control de l'infant o l'adolescent s'ha de mantenir aquesta recomanació.

La infecció pel VIH no ha de ser declarada tampoc en el cas dels nois o noies més grans, tot i que estiguin en edat de poder mantenir relacions sexuals amb altres companys o companyes. Cal informar tots els joves sobre les mesures de protecció que han d'utilitzar sempre a l'hora de mantenir relacions sexuals, ja que no els protegirem informant-los del diagnòstic de determinades persones.

2.2. El personal docent i no docent infectat

Com ja hem esmentat, el virus de la sida no es transmet ni per l'aire, ni pel menjar, ni per l'aigua, ni a través de cap mena de contacte casual. La preparació de menjar, la utilització del mateix lavabo, l'estada a la mateixa habitació o al mateix menjador, beure en un mateix got, etc. no suposen cap risc de transmissió. Per tant, el professorat, el personal de cuina, el personal administratiu, el personal de neteja i altre personal de la comunitat escolar infectat pel virus del VIH i que es trobi en condicions de treballar, no representa cap risc per als infants, adolescents i joves o altre personal de l'escola. Per aquest motiu no se'ls pot apartar del lloc de treball com a mesura de protecció de terceres persones sense incorrer en un acte de discriminació laboral i vulneració dels drets de la persona.

2.3. Activitats que no presenten risc en la transmissió del VIH

Qualsevol activitat habitual a l'escola es pot desenvolupar sense cap risc de transmissió de la infecció pel VIH. A continuació citem activitats que tenen lloc en el medi escolar i que han estat motiu de moltes consultes.

- Compartir llapis, joguines, instruments musicals, coberts, roba o altres objectes.
- Realitzar exercici físic (gimnàstica, natació, etc.).
- Utilitzar els mateixos lavabos i les mateixes dutxes.
- Fer petons i abraçades.
- Estossegar i esternudar.
- Fer o rebre mossegades o esgarrapades (vegeu l'annex 5.4).
- Canviar uns bolquers.
- Netejar els mocs a un infant.
- Donar-se la mà.
- Seure a la mateixa cadira.
- Rebre la picada d'un mosquit.
- Beure del mateix got o de la mateixa ampolla o canyeta.

2.4. Situacions potencials de risc

Pel que fa a la transmissió del VIH dins del medi escolar, el risc es considera nul. Hauria de donar-se la circumstància que sang d'una persona infectada entrés en el torrent circulatori de la persona no infectada, perquè en un accident es produís la potencial transmissió. Per tant, estem parlant només de la transmissió per via sanguínia i queden excloses les vies de transmissió vertical i sexual.

En els centres d'educació, la probabilitat que es doni una situació d'accident que pugui donar lloc a la transmissió del VIH per via sanguínia és molt minsa i, per això, considerem que el risc que pot haver-hi es pràcticament inexistent. Les activitats socials i educatives dels centres educatius **NO COMPORTEN CAP RISC** de transmissió de la infecció.

Ja hem dit que a l'escola és difícil que es produeixi una situació de risc. Malgrat tot, si es dona una situació d'exposició accidental, cal acudir a l'especialista en pediatria, al metge o la metgessa de capçalera, als serveis de medicina preventiva o al servei d'urgències corresponent i comunicar la situació al més aviat possible.

3. Què cal fer a l'escola

Com ja s'ha comentat, tant els infants com el personal de la comunitat educativa afectats per la infecció del VIH/sida poden assistir a l'escola sense que això suposi un risc per a la resta de persones del centre. La realitat és que les persones infectades o malaltes han d'afrontar, a més dels problemes causats per la infecció, els derivats de l'aïllament i la discriminació social a què són sotmeses. Aquesta discriminació els afecta tant a elles, directament, com a les persones que hi conviuen, indirectament. Malauradament, l'escola no n'ha estat una excepció.

Llevat que hi hagi contraindicació mèdica, l'infant i el personal escolar infectat pel VIH poden i han d'assistir a l'escola. El fet de conviure amb infants, adolescents o adults que estiguin infectats pel VIH NO COMPORTA CAP RISC per als altres infants i personal.

És fonamental que l'escola conegui les mesures preventives i els criteris d'actuació, i també el paper que poden jugar els educadors davant del problema.

3.1. Actituds davant del problema

L'acceptació de les persones afectades pel virus de la sida no es planteja tan sols en el medi escolar, sinó també en els serveis sanitaris i en la societat. S'observa la tendència a marginalitzar-les per un excés de por no justificada, sovint fruit de la manca d'informació. En altres casos, són rebutjades per la possibilitat que pertanyin a determinats grups socials que ja pateixen discriminació (persones homosexuals, persones usuàries de drogues i els seus fills o filles, persones que exerceixen la prostitució, etc.). Per això, és molt important, d'una banda, disposar de la màxima informació i, de l'altra, reflexionar i examinar les actituds pròpies davant dels problemes que suscita aquesta malaltia.

El professorat pot tenir les seves opinions personals, però aquestes no han d'influir en l'actitud professional, ja que ha de ser molt conscient de la responsabilitat social que té com a educador. Així, el mestre o la mestra pot ser un punt

de referència per a altres persones de la comunitat escolar, i donar una informació rigorosa sobre les vies de transmissió del VIH, quines poden ser les actituds de risc d'exposició i contribuir a desenvolupar en el seu centre les mesures preventives universals i específiques sobre el VIH.

3.2. Mesures preventives en el medi escolar

El VIH és sensible als desinfectants habituals. Així, les mesures preventives que cal prendre en el medi escolar per evitar la transmissió de la sida són les mateixes que se segueixen per prevenir qualsevol altra malaltia de transmissió per la sang. No són específiques del VIH i s'haurien de seguir sempre a l'escola, tant si es planteja la convivència concreta d'una persona infectada, adulta o infant, com si no. Recordem que es tracta de mesures de protecció universal davant de qualsevol circumstància i/o persona.

Hem de tenir en compte que hi poden assistir tant alumnat com membres del professorat o altres professionals infectats de qui no se'n conegui l'estat.

- **Higiene personal**

No s'han de compartir objectes que hagin pogut estar contaminats amb sang (maquinetes d'afaitar, raspalls de dents, tallaungles, etc.). Aquests objectes són d'ús personal i aquesta és una norma bàsica d'higiene.

- **Higiene general**

Per fer la neteja general de l'escola cal utilitzar aigua i lleixiu (una part de lleixiu per deu d'aigua o bé un got de lleixiu en una galleda d'aigua). Cal canviar sovint l'aigua.

Les taques de sang sobre objectes, superfícies o el terra s'han de netejar primer amb aigua i sabó, i després amb una solució de lleixiu domèstic concentrat (una part de lleixiu per deu d'aigua), que es deixarà actuar entre 15 i 30 minuts. La roba blanca s'ha de rentar aplicant els procediments habituals. Si es tracta de peces més delicades que no admeten ni altes temperatures en el rentat ni lleixiu, caldrà submergir-les en aigua i sabó durant 30 minuts i després rentar-les.

Les persones encarregades de la neteja han de protegir-se qualsevol tipus de ferida oberta amb tiretes, benes o guants de goma en bon estat.

- **Desinfecció de les ferides amb sang**

La instauració i el compliment de les mesures de protecció universal són per a tothom, ja que ens protegeixen del risc de les infeccions que es poden transmetre a través de la sang o altres fluids orgànics. Cal evitar la idea d'identificar i etiquetar les persones, ja que el risc potencial no s'avalua per la persona, sinó pel contacte amb determinats tipus de fluids o líquids.

La desinfecció de les ferides amb sang és igual per a qualsevol infant o adult (vegeu l'annex 5.2). És important actuar sempre de la mateixa manera i prendre les mateixes precaucions amb tothom, així podrem estar segurs de prevenir qualsevol malaltia de transmissió per sang.

Per tal de poder efectuar la cura convenientment, cal que la farmaciola de l'escola estigui en condicions higièniques correctes i que contingui el material adequat (vegeu l'annex 5.3).

En cas que calgui curar una ferida sagnant d'una persona o manipular qualsevol fluid corporal, per protegir-nos del risc de transmissió del VIH o de qualsevol altra infecció, la persona que cura s'ha de posar guants (mesures de protecció universal). Aquestes mesures ens protegeixen i preserven davant de la manipulació necessària d'un fluid o líquid orgànic que pot estar contaminat per qualsevol microorganisme. No cal saber si una persona està o no infectada ni de quina infecció es tracta. Són mesures que cal aplicar amb tothom i de forma rutinària per assegurar la protecció i prevenir-ne la potencial exposició.

Aquestes mesures s'utilitzen en l'àmbit sanitari de forma sistemàtica per protegir-se de les infeccions en general i són aplicables en tots els medis, no només en el sanitari.

En cas de dubte, el millor és consultar l'especialista o un servei sanitari o d'informació sobre la sida.

3.3. Criteris d'actuació

- **Confidencialitat**

El dret a la confidencialitat es basa en un dret fonamental constitucional: el dret a l'honor, a la intimitat personal i a la pròpia imatge són drets protegits per l'article 18 de la Constitució espanyola i la Llei orgànica de 1/1982, de 5 de maig, dret a l'honor a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge i, en l'àmbit sanitari, per la Llei 41/2002, de 15 de novembre, bàsica reguladora de l'autonomia del pacient i de drets i obligacions en matèria d'informació i documentació clínica, i la Llei 21/2000, de 29 de desembre, sobre els drets d'informació relativa a la salut, l'autonomia del pacient i la documentació clínica. En aquestes lleis, d'una banda, es reconeix explícitament el dret a la intimitat i el dret a què es respecti el caràcter confidencial de les dades de salut i que ningú hi accedeixi sense autorització i, de l'altra, el deure dels centres sanitaris de garantir-ho.

De forma més específica, el dret a la intimitat dels menors es troba recollit en la Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica al menor, en la qual l'article 4 estableix que els menors tenen dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar, i a la pròpia imatge.

Tot i que hem vist que tant els infants com el personal escolar afectats poden assistir a l'escola sense que això suposi un risc per als altres, la realitat és que les persones infectades o malaltes han d'afrontar, a més dels problemes derivats de la infecció, els derivats de l'aïllament i la discriminació social a què són sotmeses. En alguns casos, aquesta discriminació arriba a afectar les persones que hi conviuen. L'escola no n'és una excepció.

Per aquest motiu, és fonamental que es mantingui estrictament la confidencialitat sobre les persones infectades pel VIH. Si, per un motiu o altre, arriba a l'escola informació sobre l'estat de salut d'un infant o d'una persona infectada pel VIH, cal no difondre la identitat del cas per evitar els efectes indesitjables que això pot comportar per a l'infant i els seus familiars.

No és obligat informar del diagnòstic al centre educatiu. Ja hem comentat que la infecció pel VIH és asimptomàtica i que només seguint les mesures de protecció universal podem garantir la protecció. La prova del VIH no es fa de forma generalitzada, ni tan sols en el medi sanitari quan s'ha de fer una intervenció quirúrgica.

Atès que avui en dia la majoria d'infants i adolescents infectats gaudeixen d'un bon estat de salut, ja que reben tractament, i no requereixen protecció, és decisió dels pares o persones cuidadores informar-ne al centre escolar.

En principi, el director o la directora del centre és la persona més indicada per rebre aquesta informació. També és qui decidirà si és convenient donar-la a altres professionals, garantint el dret a la confidencialitat i vetllant per tal que les persones informades siguin aquelles que, en funció de la seva relació professional amb la persona afectada, puguin ajudar i protegir la persona infectada, adulta o infant. No obstant això, s'ha de tenir en compte que la persona assabentada d'una possible infecció, tant si és el tutor o la tutora, un professor o una professora, com qualsevol altra persona, ha de mantenir l'adequada reserva de la informació i que només la podrà utilitzar amb l'autorització expressa d'un familiar directe de l'infant o l'afectat o l'afectada, si és una persona adulta.

En cas d'haver tingut accés a dades de la història clínica i conèixer el diagnòstic d'un infant o d'una altra persona de la comunitat escolar d'un centre docent o personal de suport, hem de mantenir el secret professional i se li ha d'oferir el màxim suport possible. La seva integració social no suposa cap risc per a ningú que hi mantingui una relació de convivència social i, en canvi, és fonamental per poder desenvolupar les necessitats individuals d'aquell infant o adult.

Així mateix, la Llei 41/2002, de 15 de novembre, introdueix el concepte de menor madur a efectes de consentiment per a determinades actuacions sanitàries. En aquest sentit, estableix el dret del menor de 12 anys a ser escoltat i del menor emancipat o major de 16 anys que no sigui incapaç a prestar personalment el consentiment. Tot i que en actuacions o decisions de gran risc, a criteri del facultatiu, els pares n'han de ser informats i tenir-ne en compte l'opinió.

• Informació sobre l'estat de salut dels infants i del professorat

Atès que les mesures preventives de la transmissió del virus de la sida a l'escola s'han de prendre sempre amb tothom, i no només per a la infecció del VIH, sinó per a qualsevol malaltia transmissible per la sang, no cal conèixer l'estat de salut respecte al VIH dels infants i del personal escolar. És a dir, no està justificat que l'escola investigui de forma sistemàtica ni ocasional la possible infecció pel VIH en una persona, adulta o infant, que és a l'escola. La intromissió de persones no

autoritzades en aquest tipus d'informació, suposa la vulneració fonamental del dret a la intimitat.

A més, cal tenir en compte que el resultat negatiu de l'anàlisi no ens garanteix que aquesta persona no pugui infectar-se més endavant, cosa que evidencia la inutilitat de voler conèixer qui és positiu o no en un moment precís com a mesura de prevenció.

Ara bé, pot succeir que a l'escola arribi informació sobre un possible cas d'infecció pel VIH i també pot ser que, davant d'un infant que presenta algun símptoma de malaltia, l'escola demani informació. Vegem a continuació què cal fer davant les diferents situacions que es poden donar.

- **Actuació davant d'un cas de sospita d'infecció pel VIH**

La sospita que una persona, adulta o infant, de la comunitat escolar que no presenta cap símptoma de malaltia pot haver estat infectat, pel fet que presenta algun factor de risc o simplement perquè conviu amb una persona infectada o malalta, no és raó suficient per indagar i obtenir-ne més informació. Hem de tractar la persona amb normalitat absoluta. Els serveis sanitaris no estan obligats a donar informació sobre el seu estat, ja que l'assistència a l'escola no representa perill ni per a ella ni per als altres.

- **Actuació davant d'un cas d'infecció pel VIH**

En el cas d'assabentar-nos de la infecció d'alguna persona, sigui un infant o sigui un company o companya de l'equip escolar, cal mantenir l'adequada reserva de la informació i només es podrà comunicar a altres persones amb autorització expressa de l'afectat o l'afectada o del familiar més directe.

Cal actuar seguint els criteris que s'esmenten a continuació:

1. En cap cas l'escola té dret a exigir informació de la història clínica, però pot contactar amb el familiar més directe per parlar-ne. En el cas de la infecció pel VIH, és la mateixa persona o el familiar més directe qui decideix si vol o no comunicar-ho a l'escola. En el cas que ho comuniqui, el director o la directora de l'escola és la persona més indicada.
2. Acceptar el nen o la nena i permetre'n la participació màxima a l'escola.

3. En cas de tenir algun dubte, o necessitar més informació el director o la directora de l'escola es posarà en contacte amb el Programa per a la Prevenció i l'Assistència de la Sida, que donarà la informació i el suport necessaris al centre.
4. Preservar i evitar que es conegui la infecció pel VIH d'aquest adult, adolescent, infant o de la seva família, mantenint la confidencialitat de forma estricta.
5. Donar el suport necessari, tant a l'infant o a la persona adulta, com també a la seva família per tal que no se sentin ni siguin discriminats.
6. La persona que n'hagi estat informada (director/a, professor/a, tutor/a, etc.) ha de mantenir la confidencialitat de la informació. Tot i no ser obligatori, podria ser recomanable que la direcció del centre estigués informada de qualsevol circumstància que afecti l'alumnat per garantir-ne una atenció adequada.

- **Del centre d'educació primària al de secundària**

El diagnòstic només correspon a les persones responsables de l'infant o l'adolescent. Per tal que la informació es traspassi pels mitjans adequats, és a dir, a través dels familiars directes, no està justificat que en l'expedient acadèmic hi figurin dades referents a la salut i, per tant, que passin amb l'expedient quan, per exemple, el menor o la menor es traslladi d'un centre d'educació infantil i primària a un altre, o bé a un centre de secundària.

En el cas que el director o la directora del centre de secundària i/o algun altre docent tingui la informació, cal que en mantingui la confidencialitat i no ho comuniqui a altres professionals del centre sense el consentiment de la família o l'adolescent.

3.4. Educació per a la salut a l'escola

El Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola i el Programa Salut i Escola impulsats pels Departaments d'Educació i de Salut de la Generalitat de Catalunya, plantegen actuacions des d'una perspectiva preventiva i assistencial pel que fa a la infecció pel VIH. Promouen l'adquisició d'hàbits saludables a través d'activitats informatives i formatives en el conjunt de la comunitat educativa, atenció personalitzada a l'adolescent i la no-exclusió de l'alumnat afectat de les activitats del centre.

Els infants en edat escolar poden tenir necessitat d'informació sobre el VIH, ja que forma part del seu medi. Cal deixar-los clar quines són les vies d'infecció i que no es transmet per contactes casuals. La desinformació pot produir ansietat o pors injustificades que derivarien en la discriminació dels infants infectats, com ja hem explicat en els anteriors capítols.

Cal que el professorat, coneixedor del medi escolar en el seu conjunt, col·labori a donar informació sobre el VIH d'una manera correcta i adequada a l'edat de l'alumnat, així com també a crear actituds i hàbits saludables davant d'aquesta infecció amb el suport necessari per part del centre educatiu i de les famílies.

Per aquests motius és molt important plantejar els temes en un context de diàleg, de debat i de discussió que permeti estimular en els alumnes actituds positives vers la pròpia salut. Aquestes actituds s'han de manifestar en comportaments raonats, responsables i solidaris amb les persones de tota la comunitat educativa.

En el marc del Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola i del Programa Salut i Escola, es porten a terme les següents actuacions:

- Activitats de promoció i prevenció de la salut a l'escola.
- Formació del professorat.
- Assessoraments a projectes d'educació per a la salut desenvolupats en els centres educatius.
- Atenció personalitzada a l'adolescent mitjançant la consulta oberta.
- Orientacions a les famílies amb la informació necessària per assegurar la continuïtat educativa de les activitats escolars.
- Elaboració de materials de suport a la tasca educativa a casa i a l'escola.

En aquestes actuacions es compta amb el suport del Programa per a la Prevenció i l'Assistència de la Sida.

4. Recordeu que...

Hi ha risc d'infecció pel VIH

- Compartir xeringues, agulles i estris tallants o punxants
- Mantenir relacions sexuals amb penetració (anal, vaginal i oral) sense ús del preservatiu
- Transmetre el VIH de mare infectada a fill o filla durant l'embaràs, el part o l'alletament matern

No hi ha risc d'infecció pel VIH

- Anar a l'escola
- Anar a la piscina
- Anar d'excursió
- Fer petons i carícies
- Anar al lavabo/WC públics
- Tenir contacte amb animals domèstics
- Compartir plats, gots i altres estris de la vida diària
- Donar-se la mà
- Rebre o fer mossegades i esgarrapades, entre infants
- Mantenir relacions sexuals amb preservatiu

5. Annexos

5.1. Drets dels infants

El 1924 a Ginebra es va formular per primera vegada la Declaració dels Drets dels Infants que van ser reconeguts per la Declaració Universal dels Drets Humans. Posteriorment, els pobles de les Nacions Unides van reafirmar la Declaració dels Drets dels Infants el 20 de novembre de 1959 i l'Assemblea General de les Nacions Unides va elaborar un document, el 20 de novembre de 1989, que ratificava el signat amb anterioritat. Espanya va ratificar aquest document el 30 de novembre de 1990 i posteriorment el va publicar en el *Butlletí Oficial de l'Estat* el 31 de desembre del mateix any (BOE núm. 313), i, en conseqüència, va entrar en vigor per a tots nosaltres el 5 de gener de 1991.

Els drets dels infants consideren entre altres qüestions:

- La no-discriminació per qualsevol causa (article 2).
- La preservació de la identitat (article 8).
- Les opinions del nen o la nena (article 12).
- La protecció de la vida privada (article 16).
- La protecció davant del maltractament, inclòs el psicològic (article 19).
- El dret als serveis de salut (article 24).
- El dret a tenir un nivell de vida adequat (article 27).
- El dret a l'educació (article 28).
- L'adequació dels objectius de l'educació per desenvolupar la personalitat des del respecte (article 29).
- La recuperació i la integració social (article 39).

5.2. Pautes que cal seguir per a la desinfecció de les ferides

Davant de qualsevol ferida amb sang, cal seguir les indicacions de les mesures de protecció universal (posar-se guants d'un sol ús). Aquestes normes de desinfecció són les que cal seguir sempre davant de qualsevol ferida amb sang i per curar qualsevol nen o nena o membre del personal de l'escola:

1. La persona que atengui l'infant s'ha de rentar prèviament les mans amb aigua i sabó, i utilitzar uns guants d'un sol ús.
2. En primer lloc, la ferida s'ha de netejar amb aigua i sabó.
3. Després del rentat, i per a més seguretat, es pot aplicar un desinfectant específic com la solució aquosa de povidona iodada al 7,5-10% (a les farmàcies hi ha diferents preparats comercials).
4. La ferida, un cop rentada, es protegeix amb una tireta, o gassa i esparadrap.
5. Una vegada realitzada la cura, la persona que l'hagi fet s'ha de tornar a rentar les mans amb aigua i sabó.

5.3. Farmaciola

• Localització

En un lloc que sigui a l'abast i conegut per tothom, on no faci massa calor ni hi hagi humitat, i protegida de la llum. En un punt elevat, perquè no sigui accessible als nens i les nenes més petits.

• Característiques

Es recomana que hi hagi una persona responsable que en tingui cura, per tal que sempre estigui completa, i els materials i estris de caducitat es revisin cada cert temps per assegurar-ne la validesa.

Cal que contingui sempre material a punt de ser utilitzat i en quantitat suficient.

Ha d'estar sempre tancada, però ha de ser fàcil d'obrir. El personal i l'equip docent han de saber com s'obre. Si es tanca amb clau, cal que s'hi pugui accedir ràpidament en cas d'urgència.

En una farmaciola mai no hi ha d'haver: medicaments caducats, mal conservats o poc identificats (amb el tap trencat, sense el nom, sense el prospecte, etc.), termòmetres que no funcionin, ni pinces o tisores rovellades.

• **Components mínims i indispensables**

A la farmaciola de l'escola, hi ha d'haver material sanitari i llista de telèfons d'urgència. Concretament:

- Capsa de gasses estèrils en bosses individuals.
- Gasses no estèrils.
- Esparadrap, preferiblement antial·lèrgic.
- Tiretes.
- Benes de gassa (de mides diferents).
- Tisores de punta rodona i pinces.
- Antisèptic d'ús extern: solució aquosa de povidona iodada al 10%.
- Alcohol al 70%.
- Guants d'un sol ús.
- Termòmetre.
- Producte per a les picades.
- Llistat de telèfons útils.

En el cas dels xarops no es poden compartir les culleres dispensadores, s'han de substituir per xeringues d'un sol ús.

És molt important que, a l'àrea o la zona on hi hagi la farmaciola, hi tinguem a l'abast una pica i un dispensador de sabó per rentar-nos les mans (mai una pastilla) i tovalloles d'un sol ús o de paper.

5.4. Preguntes més freqüents que es plantegen a l'escola

• **Quin risc hi ha de compartir raspalls de dents?**

És cert que arreu on es parla de mesures de prevenció es parla de raspalls de dents i maquinetes d'afaitar. Tanmateix, no són estris que pel seu ús es puguin considerar d'alt risc pel que fa a la transmissió del VIH; si bé és cert que no s'han

de compartir mai com a mesura d'higiene personal i prevenció general, especialment si poden estar en contacte amb sang.

El fet de compartir raspalls a l'escola, posa en contacte la saliva dels nens i nenes. Tot i que el virus de la sida es pot trobar a la saliva, mai no s'ha demostrat que sigui una via efectiva de transmissió del virus.

- **Quin risc hi ha en les mossegades, esgarrapades...?**

Ens pot preocupar que el nostre fill o filla sigui mossegat per un company infectat o una companya infectada pel VIH/sida, però no hi ha cap prova que una mossegada entre infants pugui transmetre la infecció. Si es produeix una ferida o una lesió amb sang, cal aplicar les mesures de desinfecció habituals.

- **Seria convenient saber quin infant o adolescent està infectat?**

El virus de la sida no es transmet ni casualment, ni per la convivència social, per tant, saber si una persona està infectada o no, no té cap utilitat preventiva. Per la mateixa raó, l'escola no ha de demanar certificats mèdics, ni ha de constar cap dada de salut en l'expedient acadèmic que hi faci referència, ni exigir a cap infant o adolescent que es faci la prova serològica.

- **Com podem assegurar que mai no es produirà un cas d'infecció pel VIH a l'escola?**

Ens basem en els estudis epidemiològics. La medicina no és una ciència exacta, però els seguiments fets en múltiples escoles, que tenen nens o nenes infectats pel VIH, en diferents països del món, donen un marge de seguretat prou gran com per poder afirmar que la possibilitat d'infecció és pràcticament nul·la.

- **Quin risc hi ha que al centre educatiu hi assisteixi un infant amb algun tipus de disminució?**

Als centres on hi ha infants amb aquestes condicions i on algun està infectat pel VIH no s'ha produït cap cas de transmissió de la infecció. Els contactes que tenen sovint aquests infants i que poden semblar-nos diferents als dels altres, són fruit del seu excés d'afectivitat i es redueixen a abraçades, carícies i petons, i no suposen cap risc de transmissió del VIH.

- **Què passa si es toca sang d'un infant infectat i es té una petita ferida?**

No cal alarmar-se. Davant d'una ferida d'aquest tipus i que ja ha iniciat el procés de cicatrització, el cos té un sistema d'aïllament per tal de protegir l'organisme de qualsevol transmissió, inclosa la del VIH. Hem de tenir present que no s'han donat casos de transmissió del virus per aquestes circumstàncies.

- **Si un infant infectat o una altra persona infectada es fa mal i cal atendre-la, com es garanteix que el personal sanitari té aquesta informació?**

El personal sanitari sempre ha d'emprar mesures de protecció universal per guarir les ferides i minimitzar els riscos de transmissió nosocomial. Aquestes mesures s'han d'aplicar a tothom.

- **Què cal tenir en compte quan es va de colònies?**

Els infants i adolescents infectats també tenen dret a gaudir d'activitats complementàries, de temps lliure i de joc. L'augment de l'esperança de vida de les persones infectades i, en especial, dels infants, ha de fer possible normalitzar la seva situació.

La por al rebuig social a vegades genera que no es comuniqui el diagnòstic, pel risc de patir situacions d'exclusió. Així, doncs, sovint les persones infectades i les famílies opten per no dir-ho i no prendre la medicació durant els dies de les colònies. Aquest fet suposa el risc potencial de perdre l'efectivitat de la medicació.

Els pacients infectats han de prendre la medicació amb un alt compliment, això els permet tenir una bona salut i poder fer una vida normal. Els fàrmacs que s'utilitzen per al tractament són molt efectius, però no se'n pot interrompre l'administració. Si l'escola coneix el diagnòstic, podran rebre la medicació sense problemes i no posar en perill el tractament.

S'ha de poder garantir l'administració dels fàrmacs en l'horari prescrit, normalment una o dues vegades al dia i seguint les instruccions de l'especialista en pediatria o medicina (hi ha fàrmacs que cal prendre en dejú i altres amb aliments). Ahlora, cal demanar a la família amb quin tipus de líquid (llet, aigua, iogurt líquid, suc de fruites, etc.) pren la medicació habitualment per facilitar-ne les preses.

També s'ha de disposar d'una farmaciola amb material sanitari (vegeu l'annex 5.3.) per assegurar les mesures de protecció universal de totes les persones que requereixin atenció sanitària.

D'altra banda podem no saber quines persones, infants o professionals, estan infectats pel VIH o qualsevol altre virus. Per tant, un cop més hem d'utilitzar les mesures de protecció universal per guarir qualsevol persona sense fer diferències i protegint-nos i protegint tothom.

Tret d'aquestes mesures no cal adoptar-ne cap altra d'excepcional. Però cal garantir els drets dels infants i la confidencialitat de la informació que les famílies confien als educadors.

- **Quina informació cal donar a una família que té constància d'un infant infectat pel VIH a l'aula del seu fill o filla?**

No s'ha de donar cap informació. És confidencial i el professorat no està autoritzat a donar cap mena d'informació de caràcter sanitari.

6. On podeu demanar més informació

Davant de qualsevol dubte, el millor és consultar el metge o la metgessa de capçalera, el servei de pediatria, altres serveis sanitaris o bé les ONG de servei en sida que podeu trobar en l'enllaç següent:

<http://www.gencat.cat/salut/depsalut/html/ca/dir474/doc11650.html>

També:

- **Programa per a la Prevenció i l'Assistència de la Sida**
Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya
Tel. 900 21 22 22 (telèfon d'informació gratuït i confidencial)

- **Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola**
Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya
Tel. 93 551 69 00 / 93 400 69 00

- **Sanitat Respon 24 hores**
Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya
Tel. 902 111 444

7. Bibliografia

- Gomàriz R. *Dret a la confidencialitat i infecció pel VIH*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Salut; 2005. Infosida: comunicat 30.

Disponible a:

<http://www.gencat.cat/salut/depsalut/html/ca/dir2138/dn2138/infosida30.pdf>

- Generalitat de Catalunya. *Per un futur sense sida. No te'n desentenguis*. 3a. edició Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Salut; 2005.

Disponible a:

<http://www.gencat.cat/salut/depsalut/pdf/futur.pdf>

- Viudez C. *Consideracions sobre l'atenció sanitària als menors*. Juridics [Internet] 2007 [consultat 26 de setembre de 2008]; 21.

Disponible a:

http://www.gencat.cat/ics/professionals/juridics/estiu_2007/article1.html

- Resolució de 29 de maig de 2009 relativa a l'organització i el funcionament dels centres públics d'educació infantil i primària i d'educació especial per al curs 2009-2010.

Disponible a:

<http://www.gencat.cat/educacio>

- Farmaceuticonline [Internet]. Barcelona: Col·legi de Farmacèutics de Barcelona; [consultat 15 de desembre de 2008]. La farmaciola.

Disponible a:

<http://www.farmaceuticonline.com/medicament/farmaciola.html>

- Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya [Internet]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Salut; [consultat 20 de febrer de 2009]. La farmaciola escolar.

Disponible a:

<http://www.xtec.cat/innovacio/salut/farmaciola.pdf>

SIDA
900 212222
Informació confidencial i gratuïta

Sanitat Respon 24 hores
902 111 444

 www.gencat.cat/salut

 Generalitat de Catalunya
Departament de Salut